
TEPOZTLAN EN STAPHORST

Een vergelijking van herstudies,*

R.J. de Jongh

'There is only one thing worse than being compared,
and that is *not* being compared.'

Vrij naar Oscar Wilde

1. Inleiding

Als maatstaf voor de kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek wordt dikwijls de herhaalbaarheid van de metingen genomen. Wetenschappelijk onderzoek dient naar de gangbare opvattingen consistente metingen op te leveren die door onafhankelijke waarnemers kunnen worden bevestigd (zie bv. Smith 1975; 58), de resultaten moeten reproduceerbaar zijn, willen zij geloofwaardig zijn (Dubin 1969; 188).

In de natuurwetenschappen moge het nu als min of meer vanzelfsprekend gelden dat aan deze eisen van betrouwbaarheid en herhaalbaarheid van onderzoek moet en kan worden voldaan, in de sociale wetenschappen is dat allerm minst het geval. Discussies hierover maken deel uit van de al jarenlang bestaande strijdvrage of de sociale wetenschappen in methodologisch opzicht al dan niet fundamenteel verschillen van de natuurwetenschappen¹. Door aanhangers van het natuurwetenschappelijke kennisideaal van de objectiviteit wordt sociaal-wetenschappelijke onderzoekers vaak verweten dat zij subjectief te werk gaan tijdens het verrichten van onderzoek. Vooral antropologische studies die op veldwerk berusten, moeten het daarbij ontgelden. Verschillen in onderzoeksresultaten van onderzoekers die in hetzelfde gebied veldwerk hebben verricht, vormen in deze visie het bewijs bij uitstek dat dergelijke studies niet betrouwbaar zijn. Weliswaar zijn dergelijke studies in strikte zin nooit herhaalbaar, maar men verwacht wel een redelijke mate van overeenstemming in de resultaten van herstudies.

De studies van Robert Redfield en Oscar Lewis over het Mexicaanse dorp Tepoztlán gelden vaak als schoolvoorbeeld van onbetrouwbaar onderzoek. Het

* Mijn erkentelijkheid gaat uit naar de leden van de vakgroep methoden & technieken van de subfaculteit der culturele antropologie en sociologie der niet-westerse volken te Leiden, Ineke Padding, S.J. Groenman, H. Nooy-Palm, M. de Sablonière, Anton Ploeg en vooral Lodewijk Brunt, die mij allen, op verschillende wijzen, behulpzaam waren bij het tot stand komen van dit artikel.

geval Tepoztlán is zo beroemd of liever berucht, dat hieraan in tal van antropologische, sociologische en methodologische handboeken en inleidingen wordt gerefereerd². Wat was er aan de hand? Van november 1926 tot juli 1927 verrichtte Redfield zijn veldwerk. In zijn in 1930 verschenen boek dat de resultaten van zijn onderzoek bevatte, kwam hij tot de slotsom dat Tepoztlán een typisch voorbeeld was van wat hij een *folk culture* noemde: een gemeenschap die gekenmerkt werd door homogeniteit en harmonieuze relaties. Er was gemeenschappelijk landbezit, de dorpingen hielpen elkaar bij het oogsten en de mensen waren er redelijk gelukkig. Zeventien jaar na Redfield deed Lewis in hetzelfde dorp onderzoek. Hij concludeerde in zijn in 1951 uitgekomen publicatie dat er in dit dorp juist veel sociale conflicten bestonden en hij constateerde een kloof tussen het ideale of formele gedrag en het werkelijke gedrag van de inwoners. Niet alles in Tepoztlán was rozegeur en maneschijn, zoals Redfield deed voorkomen.

Nu zou er niets verontrustends aan de hand zijn, indien het aannemelijk was te maken dat de verschillen in de onderzoeksresultaten van Redfield en Lewis correspondeerden met sociale en culturele veranderingen die tussen 1926/7 en 1943/4 daadwerkelijk in dit dorp hadden plaats gevonden. Beide antropologen en met hen vele anderen zijn evenwel de mening toegedaan dat de discrepanties in hun bevindingen eer zijn toe te schrijven aan hun uiteenlopende belangstellingen, theoretische oriëntaties en onderzoeksmethoden.

In dit artikel bestrijd ik het denkbeeld dat het aantreffen van essentiële tegenstellingen in de resultaten van sociaal-wetenschappelijke herstudies *per se* betekent dat de daarin gehanteerde methoden van onderzoek niet adequaat waren en dat overeenstemming in deze resultaten zonder meer pleit voor de wetenschappelijke kwaliteit van deze onderzoeken. Dit zal ik doen door drie studies te vergelijken over een gemeente in Nederland: Staphorst. Te vaak immers hebben disputen over theoretische constructies en de interpretatie van onderzoeksgegevens op een zo hoog abstractie-niveau plaats, zo ver verwijderd van de concrete observaties zelf, dat '... zij voortdurend door emotionele en literaire overredingskracht worden beslecht, gesteund door het gewicht van 'gezaghebbende opinies' van 'vooraanstaande geleerden', eerder dan door enige systematische analyse van het bewijsmateriaal.' (Pelto 1970: 34).

Bij deze analyse zal ik ook aandacht schenken aan de overeenkomsten in deze studies. Vergelijken is immers het in verband met elkaar beschouwen van twee of meer verschijnselen, waarbij overeenstemming of verschil wordt geconstateerd (Kruijer 1968; 84). Wie op het standpunt staat dat sociaal-wetenschappelijke onderzoekers, binnen een redelijke marge, tot gelijkkluidende uitspraken over hetzelfde onderzoeksgebied dienen te komen, zal het vanzelfsprekend vinden overeenkomsten aan te treffen en zijn aandacht richten op de discrepanties in de onderzoeken. Wie daarentegen verwacht dat verschillende onderzoe-

kers met een verschillende achtergrond, werkwijze en interesse, wel tot verschillende bevindingen met betrekking tot dat onderzoeksgebied moeten komen, zal geïnteresseerd zijn in wat er aan overeenkomsten uit de bus komt.

De begrippen betrouwbaarheid en validiteit zijn veelvuldig aan te treffen in methodologische handboeken. Zelden worden zij evenwel adequaat gedefinieerd en vaak worden zij verwisseld (zie Boesjes-Hommes 1974; 43/44). Wel bestaat overeenstemming over het feit dat toevalsfouten en systematische fouten bij de meting de validiteit beïnvloeden, terwijl de betrouwbaarheid alleen door toevalsfouten wordt aangetast (zie bijvoorbeeld Philips 1971; 14). De aanwezigheid van deze fouten kan, zo is de heersende gedachtengang, het beste worden bepaald door de metingen te herhalen. De herhaalbaarheid van de metingen staat dan gelijk aan de betrouwbaarheid. Bij herhaling van onderzoeken komen de systematische fouten daarentegen zelden aan het licht en de validiteit daarvan blijft derhalve een vraagteken. Ik zal aantonen dat een vergelijkende analyse van herstudies een heuristische waarde kan hebben voor het vaststellen van de validiteit van sociaal-wetenschappelijk onderzoek.

2. Tepoztlán

'..., in Tepoztlán, crime almost does not occur, and great accidents are rare;'
(Redfield 1949; 186)

'An examination of the local records revealed that in the year that Redfield lived in the village there were 175 reported cases of crimes and misdemeanors in the local court.'
(Lewis 1951; 430)

2.1. De verschillen. Lewis heeft zelf een opsomming van de voornaamste tegenstellingen in zijn en Redfield's conclusies aangaande Tepoztlán gegeven en Redfield (1960;134) heeft zijn instemming met de door Lewis gepresenteerde karakteristieken van hun beider werk betuigd. Deze tegenstellingen vat ik hieronder samen (Lewis 1941; 429 e.v.).

- 1) Het gemeenschappelijke landbezit is niet zo'n verbindende factor als Redfield veronderstelt, maar vaak juist een bron van twist tussen de dorpen.
- 2) De traditionele vorm van collectieve arbeid, de *cuatequilt*, maakt geen vast deel uit van het dorpsleven, doch komt daarentegen heel zelden voor.
- 3) Tepoztlán is géén gemeenschap van landeigenaren. Er zijn wel degelijk problemen met betrekking tot het landbezit en meer dan de helft der dorpen bezit geen eigen land.

- 4) Redfield benadrukt eenzijdig de formele en positieve aspecten van de interpersoonlijke relaties en blijft in gebreke waar het de negatieve aspecten betreft, zoals het vóórkomen van misdaad.
- 5) De lokale politiek is geen spel, maar een serieuze aangelegenheid die herhaaldelijk tot uitingen van geweld leidde.
- 6) De *tontos* en *correctos* vormen géén sociale klassen, maar deze termen worden door de inwoners van Tepoztlán gehanteerd als beschrijvende adjectieven. *Tonto* betekent achterlijk en onwetend, *correcto* welgemanierd en opgevoed. Het gebruik van de termen *tonto* en *correcto* ter aanduiding van sociale groeperingen die niet bestonden en niet bestaan en evenmin als zodanig dienst doen, leidt ertoe dat veel van Redfield's analyse van de maatschappij in Tepoztlán 'oversimplified, schematic and unreal' (o.c.; 431) is.

Lewis' vaak geciteerde eindkarakterisering van het onderzoek van Redfield is veelzeggend:

'His picture of the village has a Rousseauan quality which glosses lightly over evidence of violence, disruption, cruelty, disease, suffering, and maladjustment.' (o.c.; 428/9)

Waar Redfield de coöperatieve en verbindende factoren van de Tepoztlaanse maatschappij accentueerde, zegt Lewis (o.c.; 429) het accent te hebben gelegd op het achterliggende individualisme van instituties en van het karakter van de bewoners, de spanningen binnen één *municipio*, de scheuringen in het dorp, en de afgunst, de angst en het wantrouwen die overal de interpersoonlijke relaties doordringen.

2.2. *De verschillen geïnterpreteerd.* Zowel Lewis (1951; 431) als Redfield (1960; 134) en anderen die over het geval Tepoztlán hebben geschreven, zijn van opvatting dat het overgrote deel van de aan het licht gekomen discrepanties is toe te schrijven aan verschillen in theoretische oriëntaties, methoden van onderzoek, persoonlijke factoren en dergelijke. Lewis (o.c.; 431) erkende ruiterlijk dat hij een niet gering aantal voordelen had bij Redfield vergeleken: meer tijd, meer mankracht, nieuwere onderzoekstechnieken (Rorschachtest) en niet te vergeten: Redfield's studie. Voor het standpunt dat de verschillen tussen Lewis' en Redfield's bevindingen niet op rekening komen van werkelijke veranderingen van sociale en culturele aard in Tepoztlán, worden overigens nergens argumenten verstrekt. Naar het waarom van deze stand van zaken kan men slechts gissen. Wellicht vormt Lewis' historische benadering een verklaring van dit verschijnsel. Lewis onderzocht immers ook hoe het er met verschijnselen als de misdaad en de *cuatequil* bijstond ten tijde van Redfield's verblijf in het dorp.

Bij velen leeft voorts de overtuiging dat Redfield's uitgesproken opvattingen

over het bestaan van een *folk-urban continuüm* zijn perceptie van de situatie in Tepoztlán in ruime mate hebben beïnvloed (Lewis 1970; 48 e.v., Miner 1952, Foster 1953).

Wat is nu Redfield's reactie geweest op de op hem uitgeoefende kritiek? In *The little community* (1960) komt hij er openlijk voor uit dat Lewis 'de objectieve waarheid' van een aantal onplezierige trekken van het leven in Tepoztlán heeft aangetoond (o.c.; 134). Zijn verweer is verder zwak, zij het niet incorrect. Het komt erop neer dat hij zijn eigen studie niet compleet achtte. Het lijden en de onenigheid had hij gewoonweg niet bestudeerd (o.c.; 135). Achter de twee boeken waren nu eenmaal andere verborgen vragen.³

'The hidden question behind my book is, 'What do these people enjoy?' The hidden question behind Dr. Lewis' book is, 'What do these people suffer from?' (o.c.; 136)

In *The primitive world and its transformations* (oorspr. 1953) merkt hij op (1968; 158) dat Lewis en hij er verschillende waardesystemen op nahielden. Niemand kan van etnologen eisen, vervolgt hij (o.c.; 159), dat zij afstand doen van hun waarden, maar wel dat zij duidelijk maken wat zij goed of slecht vinden aan de mensen over wie zij rapporteren.

Erg makkelijk maakt Redfield zich ervan af in zijn slotsom:

'The principal conclusion that I draw from this experience is that we are all better off with two descriptions of Tepoztlán than we would be with only one of them'. (1960; 136).

Een waarheid als een koe, maar er wordt niet door verklaard waarom Redfield het bestaan van misdaad in het dorp niet onderkende, het belang van gemeenschappelijk landbezit overschatte en de *cuatequilt* een onevenredig grote betekenis voor het dorpsleven toedacht. Misschien zijn de studies van Lewis en Redfield dan complementair, dat neemt niet weg dat Redfield's beschrijving éénzijdig is (cf. Köbben 1967; 11).

Over het algemeen blijkt de studie van Lewis geloofwaardiger dan die van Redfield te zijn geweest. Dit laat zich illustreren met de volgende greep uit een aantal meer of minder recente handboeken en inleidingen.

Köbben (1964; 86) concludeert dat Redfield's visie op Tepoztlán als een homogene en goedgeïntegreerde maatschappij van harmonische en gelukkige mensen onjuist bleek, toen later hetzelfde dorp nogmaals onderzocht werd. Later (1967; 11) stelde hij dat de persoonlijkheid van de ethnograaf hier van invloed is geweest op zijn beeld van de sociale situatie.

In zijn inleiding in de culturele antropologie meent Kloos (1974; 126) dat het waarschijnlijk Redfield is die een onjuist beeld van Tepoztlán heeft gegeven.

Tot deze slotsom komt hij op grond van de overweging dat de door hem aangehaalde Foster stelt dat de interpersoonlijke relaties in een boerensamenleving gekenmerkt worden door achterdocht, roddel, vijandigheid etc. Redfield's Tepoztlán zou dan een uitzondering op de hypothese van Foster moeten zijn; Lewis' Tepoztlán is dat niet.

König (1967; 84) stelt in zijn lexicon sociologie nogal scherp dat Redfield wel een krom structuurmodel, waarin bestaande bezitsverhoudingen niet aan het licht kwamen, voor Tepoztlán moest samenstellen, omdat hij de gemeenschap uitsluitend bekeek vanuit het gezichtspunt van de grondbezittende boerenstand en de 'niet-boerse' bevolking, die niets bezat, eenvoudigweg buiten beschouwing liet.

Blok (1978; 103) spreekt in een recente publicatie over de vooringenomenheid van Redfield, welke verbonden is met zijn opvattingen over primitieve en geciviliseerde samenlevingen.

De hierboven aangehaalde auteurs stellen dus Lewis in het gelijk op grond van bezwaren die zij koesteren tegen de vooronderstellingen of de mentaliteit van Redfield. Dit lijkt mij nu onvoldoende argumentatie voor de keuze ten gunste van Lewis. Zou Lewis nu wél zonder vooronderstellingen het veld ingestapt zijn? Wellicht stond hij als eclecticus meer onbevangen tegenover de situatie in Tepoztlán, maar ook een eclecticus is niets menselijks vreemd. Vermoedelijk spelen ook enkele onuitgesproken vooronderstellingen van genoemde auteurs mee in hun ongunstige beoordeling van Redfield. Ten eerste komen Lewis' opvattingen over het verrichten van onderzoek meer dan die van Redfield overeen met die van de hedendaagse beoefenaren van de sociale wetenschappen in Nederland en elders. Zo gaat Lewis er niet zonder meer vanuit dat ideaal en werkelijk gedrag congruent zijn, benadrukt hij individuele variaties in menselijk gedrag en hanteert hij een breed scala van onderzoekstechnieken, al naargelang de aard van de te besturen verschijnselen deze vereist.

Ten tweede heeft Lewis op enkele aperte onjuistheden van Redfield gewezen en hij heeft zijn mening hierover met overtuigende argumenten ondersteunt. Zo twijfelt waarschijnlijk niemand eraan dat er in Tepoztlán ook ten tijde van Redfield's verblijf daar, misdadig gedrag voorkwam.

Tenslotte volgt men vermoedelijk bij de beoordeling van de discrepanties tussen de uitkomsten van beide antropologen impliciet een bepaalde denkwijze. Een onderzoeker zal vooral als hij de methode der participerende observatie hanteert, eerder geneigd zijn een bestaand verschijnsel te negeren of van zijn betekenis te ontdoen dan een niet bestaand verschijnsel te signaleren, al komt dit laatste natuurlijk wel voor. In dit laatste geval moet men immers aannemen dat hij dit verschijnsel uit de duim heeft gezogen. Voor het eerste geval zijn er min of meer aannemelijke excuses:

- het verschijnsel strookt niet met de vooronderstellingen van de onderzoe-

- ker en wordt daarom genegeerd of ontdaan van betekenis,
- het verschijnsel heeft zich door de korte duur van het veldwerk of door toevallige omstandigheden niet voorgedaan tijdens de aanwezigheid van de veldwerker,
 - de veldwerker was niet ter plaatse aanwezig toen het verschijnsel zich manifesteerde.

Kortom: iets niet zien wat er is, is aannemelijker dan iets zien wat er niet is.

Nauw aan bovenstaande denkwijze verwant is de redenering dat degene die een meer gecompliceerde stand van zaken weergeeft, geloofwaardiger is dan degene die een simpeler beeld⁴ van de werkelijkheid tekent. Glaser & Strauss (1968; 224 e.v.) pleiten ervoor als richtsnoer voor de geloofwaardigheid van onderzoeksgegevens geen criteria van kwantitatieve verificatie te gebruiken, welke betrekking hebben op het steekproeftrekken, de betrouwbaarheid, validiteit etc. Zij geven de voorkeur aan criteria die gebaseerd zijn op gedetailleerde elementen van de strategieën die de onderzoeker werkelijk gebruikte voor het verzamelen, coderen, analyseren en presenteren van de gegevens. De lezer van het onderzoeksrapport beoordeelt de geloofwaardigheid van het onderzoek aan de hand van de overtuigingskracht van de beschrijving en op basis van de manier waarop de onderzoeker tot zijn conclusie kwam. Hij houdt daarbij rekening met de hoeveelheid gebeurtenissen die worden beschreven, wie er werden geïnterviewd, welke uiteenlopende groepen werden bestudeerd, wat voor ervaringen de onderzoeker had (o.c.; 230/1). Hierbij sluit een recent betoog van Salamone (1979; 57) aan, die een analyse en vergelijking van alle aspecten van de veldsituatie als een wezenlijke stap beschouwt voor het onder controle krijgen van vertekening in veldonderzoek.

Samenvattend wil ik stellen dat Lewis om de volgende redenen een geloofwaardiger portret van Tepoztlán heeft getekend dan Redfield.

- 1) Lewis geeft een levensechter beschrijving van Tepoztlán met gedetailleerde informatie over het leven van alledag die de lezer meer aanspreekt dan Redfield's uiteenzettingen.
- 2) Tepoztlán komt bij Lewis als een heterogene en complexe samenleving naar voren, waarin een grotere variatie in verschijnselen valt aan te treffen dan in Redfield's Tepoztlán,
- 3) Lewis geeft doorgaans duidelijk aan op wat voor soort gegevens zijn conclusies berusten en via welke methoden en technieken deze onderzocht zijn.

Het geval Tepoztlán kan dus niet zonder meer als illustratie van de geringe betrouwbaarheid van sociaal-wetenschappelijk onderzoek worden beschouwd. Het waren voornamelijk de tekortkomingen in Redfield's onderzoek die hebben geleid tot de discrepanties in de Tepoztlán-studies.

3. Staphorst

'Wie de gemeente Staphorst van nabij kent, weet dat dit dorp zich in niets onderscheidt van andere Nederlandse gemeenten'.

(de Wolde e.a. 1979; 93)

Dat ook in eigen land monografieën zijn verschenen die over dezelfde gemeenschap handelen, lijkt onder Nederlandse sociologen en antropologen niet erg bekend te zijn. Daarover heeft althans bij mijn weten geen openbare discussie, vergelijkbaar met die over Tepoztlán plaats gevonden. Ik doel hier op onderzoek in de gemeente Staphorst in Overijssel. Over deze plaats verschenen na de Tweede Wereldoorlog drie monografieën van nogal uiteenlopende opzet en doelstelling. Voorts is er een (niet gepubliceerd) verslag van antropologisch veldonderzoek van A. Kooyman. Daar dit verslag voornamelijk betrekking heeft op de Staphorster volksgerichten, zal ik deze studie niet opnemen in de vergelijking van de Staphorst-studies, maar alleen zo nu en dan aanhalen ter illustratie of ondersteuning van een bepaald argument. De keuze van deze gemeente stelde mij in staat de onderzoekers te interviewen over hun methoden en doelstellingen.⁵ Van elk werk volgt nu eerst een karakterschets.

3.1. Groenman. In het proefschrift van Groenman uit 1947, *Staphorst, sociografie van een gesloten gemeenschap*, ontbreekt een inleiding waarin een omschrijving van de probleemstelling en een uiteenzetting over de gevolgde methoden van onderzoek zijn aan te treffen. Dit is niet zo verrassend als op het eerste gezicht moge lijken, aangezien het de Nederlandse sociologie en met name de Amsterdamse sociografie in die tijd ontbrak aan duidelijke probleemstellingen (zie b.v. Ellemers 1978; 43). Sociografen hebben zich goeddeels beperkt tot het louter verzamelen van feiten en zij hadden een groot vertrouwen in de inductieve redeneertrant (zie bv. Bovenkerk & Brunt 1978; 72). Evenmin besteedde men in die tijd veel aandacht aan de methodische verantwoording. Het boek was bedoeld als informatie voor het maatschappelijk werk in Staphorst en had als vraagstelling niet meer dan nagegaan wat er zich in Staphorst voor sociaals afspeelt.⁶ De monografie werd opgesteld aan de hand van een gestandaardiseerd schema (zie Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandsche volk 1943). Groenman noemde in een interview voor NRC/Handelsblad zijn werk een soort aardrijkskundige beschrijving (Rijk 1979).

De meeste gegevens werden verzameld via een aantal vraaggesprekken die door Groenman en een assistent werden gevoerd met Staphorsters. Zij gebruikten daarbij open vragen, waarvoor een handleiding was aangereikt, en hielden met behulp hiervan hooguit dertig gesprekken met boerengezinnen, drie predikanten en enkele notabelen, onder wie de burgemeester.⁷ Zij hadden een goed

contact met de toenmalige maatschappelijk werkster. Groenman heeft nooit in Staphorst gewoond. Dat hij deze gemeente als locatie voor het onderzoek had uitgekozen, had te maken met het toevallige feit dat hij indertijd in het naburige Zwolle woonachtig was. Het cijfermateriaal over Staphorst werd door de gemeente verstrekt.^x Samengevat: deze Staphorst-studie blonk in methodisch opzicht bepaaldelijk niet uit, zoals Groenman zelf ruiterlijk toegeeft.

Ook al beschrijft de sociografie volgens Groenman (1961; 14) in tegenstelling tot de sociologie verschijnselen, zoals zij juist hier en nu of daar en toen, voorkomen of voorkwamen, toch kan men zich bij lezing van Groenman's Staphorst-studie niet aan de indruk onttrekken dat het boek er niet veel anders had uitgezien, ware het onderzoek twee jaar eerder of later uitgevoerd. Er worden immers voornamelijk instituties in beschreven en nauwelijks sociale processen. Het idiografische karakter van de sociografie komt alleen tot uitdrukking in het zoeken naar instituties die naar hun vorm typisch zijn. Het in kaart brengen van deze instituties zou men dan ook de (impliciete) probleemstelling in het werk van Groenman kunnen noemen.

De dissertatie is doorspekt met cijfers en tabellen die deels alleen een beschrijvende functie hebben en deels gebruikt worden om verbanden tussen bepaalde verschijnselen aannemelijk te maken. De studie bevat weinig meer dan een droge opsomming van allerlei kenmerken van Staphorst: het fysisch-geografisch milieu, bebouwing en verkeerswegen, demografie, economische en sociale omstandigheden etc. Groenman gebruikt weinig aan sociaal-wetenschappelijke disciplines ontleende begrippen, zoals in het hoofdstuk over de herkomst van de bevolking en het groepskarakter, waar hij de door Heymans ontworpen classificatie van temperamenten toepast zonder overigens aan te geven hoe hij dat nu precies doet. Het gehele werk maakt een afstandelijke indruk. Slechts bij het uit de doeken doen van enige bijzondere eigenschappen van Staphorst en haar bewoners (kleding, architectuur e.d.) wordt zijn taalgebruik meer concreet en levendiger.

Een speciaal hoofdstuk besteedt Groenman aan de economische verhoudingen in het dorp, welke hij hier en daar in verband brengt met sociale omstandigheden. Zo wijst hij op de zeer geringe invloed die de ruilverkavelingen hebben gehad op de volksgebruiken (22), legt hij verband tussen het voorhanden zijn van cultuurgrond, de agrarische bevolkingsdruk en het introuwen (131/2) en spreekt hij over de arbeidsverdeling van man en vrouw (143).

Groenman bestrijdt de gedachte dat er in Staphorst sprake zou zijn van homogeniteit van de bevolking. Deze is er alleen naar buiten toe. In werkelijkheid is er juist sprake van particularisme: er zijn splitsingen naar sexe, leeftijd, burgerlijke staat, geloof, politieke overtuigingen en welstand (168). Dit particularisme is volgens hem niet in tegenspraak met de idee van een groepskarakter, omdat het (overigens verouderde) begrip groepskarakter relatief onafhankelijk

is van de sociale groeperingen.^x

Het descriptieve karakter van Groenman's studie leidt, in zoverre er een synchronisch beeld van het dorp van onderzoek wordt gegeven, eerder tot benadrukking van de stabiliteit dan van veranderingen die zich in het Staphorst van toen aan het voltrekken waren. In zijn slotbeschouwing lijkt de auteur er echter van uit te gaan dat verandering de normale toestand is en handhaving van tradities slechts door specifieke, veelal historisch bepaalde factoren mogelijk is. Hij concludeert namelijk (229) dat het culturele beeld van Staphorst primitief is en dat deze primitieve cultuur dankzij zes door hem genoemde, met elkaar in verband staande factoren kon blijven voortleven (230 e.v.).

Tenslotte geeft de schrijver als zijn visie te kennen dat Staphorst niet in geografisch, maar wel in sociaal opzicht in een isolement verkeert. Dat wil zijns inziens nog niet zeggen dat er geen veranderingen in dit dorp plaats vinden. Als voorbeeld van deze veranderingen noemt hij de snelle wijze waarop in Staphorst de coöperatie ingang vond (70/1).

3.2. *De Sablonière*. Van het boekje van de schrijfster die onder het pseudoniem Margrit de Sablonière werkt, kan men niets anders dan concluderen dat het geen wetenschappelijke pretenties heeft. In *Staphorst, het levenspatroon van een creatief-traditionele gemeenschap* wordt niet aangegeven wat de methoden van onderzoek waren, literatuurverwijzingen worden mondjesmaat verstrekt en er worden geen sociaal-wetenschappelijke begrippen gehanteerd. In haar voorwoord, waarin ze een aantal boeken en artikelen over Staphorst vermeldt, geeft ze er geen blijk van het werk van Groenman te kennen. Zij verklaarde in een gesprek met mij dat ze Groenman wel gelezen had, maar er niet naar had verwezen, omdat zij haar studie geheel zelfstandig wilde uitvoeren. Ook verzet zij zich tegen wat zij noemt een wetenschappelijke ontleding van de Staphorsters.

Vanaf 1964 raakte De Sablonière min of meer door toevallige omstandigheden in Staphorst geïnteresseerd. Ze kreeg er kennissen en bezocht deze gemeente vanaf genoemde jaar zeker eens in de maand. Vooral de materiële cultuur trok daarbij haar aandacht. Langzamerhand ging zij ertoe over aantekeningen te maken op grond van haar frekwente bezoeken met de bedoeling te zijner tijd over Staphorst te publiceren. Toen er evenwel in de landelijke pers zoveel negatieve berichten over de volksgerichten in deze gemeente begonnen te verschijnen, ging zij er in de haast toe over haar gegevens in boekvorm te presenteren (in 1966).^x

Het boekje met een omvang van zo'n 75 pagina's is volgens de schrijfster 'een poging het Staphorst van de zestiger jaren binnen de samenleving van het Nederland der zestiger jaren recht te doen.' (1966; 6).

Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat zij af en toe fel opkomt

voor de Staphorsters:

'Een kerkgang is geen kijkspul en wanneer vrijpostige buitenstaanders zich op- en indringen om er zich te vergapen en brutaalweg inbreuk maken op hun privacy dan voelen zij (de Staphorsters, Rd) zich daarover terecht verstoord.' (1966; 59)

Niet alleen door dit in de bres springen voor de Staphorsters, maar eveneens door herhaaldelijk gebruik van Staphorster termen en uitdrukkingen neigt de schrijfster ertoe de Staphorster samenleving vanuit het perspectief van de bewoners te bekijken. Haar taalgebruik is concreet, vaak lyrisch, en het boekje is geïllustreerd met veel foto's, waarvan de meeste betrekking hebben op de binnen- en buitenarchitectuur van het plaatsje.

Een apart hoofdstuk is ingeruimd voor de geschiedenis van het dorp vanaf de Middeleeuwen. Twee hoofdstukken, samen nagenoeg een derde deel van het boek beslaand, reserveert De Sablonière voor een uiteenzetting over de materiële cultuur: de klederdracht en de woningen. Haar studie is meer geschiedkundig en volkskundig van opzet te noemen dan etnologisch of sociologisch (zie Nooy-Palm 1968; 206).

In zoverre De Sablonière telkens de gemeenschapszin van de inwoners benadrukt, kan men zeggen dat zij meer oog heeft voor de homogeniteit dan voor de heterogeniteit binnen het dorp. Ook de stabiliteit van Staphorst wordt geaccentueerd: het wezenskenmerk van Staphorst zou niet veranderd zijn (73). Veranderingen in Staphorst waardeert de schrijfster over het algemeen negatief:

'De industrie heeft ook in Staphorst haar tanden gezet en zet haar verscheurende werk nog steeds voort.' (1966; 73)

De Staphorsters hebben het recht zichzelf te blijven en 'het recht veranderingen, ..., zo goed mogelijk te doen aansluiten op hun eigen tradities en gewoonten, aan hun eigen levensstandaard.' (74).

In haar besluit accentueert De Sablonière nogmaals het unieke karakter van het dorp. Niettemin wordt in de tekst hier en daar gesteld dat allerlei bizar ogende gewoonten – het *nachtvrijen* en de sociale correctie in de vorm van ketelmuziek – niet zo bijzonder of uniek zijn, mits men ze in de juiste context ziet.

3.3. *Nooy-Palm*. De meest recente monografie over Staphorst, *Staphorster volk, cultureel antropologische verkenning van een streekdorp*, (1971)⁶ is die van mevr. Nooy-Palm. Het materiaal voor deze studie werd overigens al in 1959 tijdens een veldstudie verzameld. De antropologe woonde een negental maanden in het dorp na eerder enkele oriëntatiebezoeken te hebben afgelegd. Zij

voelde zich tot Staphorst aangetrokken door het exotische, als hetware niet-westerse karakter van deze gemeente. Ze was toen juist uit Indonesië teruggekeerd. Vooral door de klederdracht werd zij gefascineerd.^x

Naar de mening van de schrijfster is het cultureel antropologische van het onderzoek erin gelegen dat zij aandacht schenkt aan door de sociologie verwaarloosde aspecten, zoals de verwantschapsstructuur en de opvoeding (1971: 13). Ook Groenman, die het voorwoord voor deze studie schreef, stipt aan dat het ingaan op thema's die door de sociologie worden verwaarloosd, typerend is voor de cultureel antropologische benadering, welke ook gekenmerkt wordt doordat ze niet abstract is, maar zo dicht mogelijk bij de levende mensen komt.

Voor een deel heeft de schrijfster de probleemstelling van haar onderzoek expliciet gemaakt. Haar doelstelling was na te gaan in hoeverre Staphorst een gesloten gemeenschap was en door welke factoren deze veroorzaakt werd en voorts in hoeverre deze samenleving aan veranderingen onderhevig was, waarin deze zich uitten en wat de oorzaken hiervan waren. Hoewel deze vragen in haar boek aan de orde komen en min of meer een antwoord vinden, is haar onderzoeksverslag toch in de eerste plaats een antropologische monografie in de traditionele zin te noemen. Het bevat informatie over uiteenlopende facetten van het leven in Staphorst. Impliciet speelt het holistische ideaal van de traditionele antropologie op de achtergrond mee. De schrijfster roert tenminste allerlei onderwerpen aan zonder te verantwoorden waarom zij juist deze en niet andere de moeite van het onderzoeken waard vond. Over het algemeen komt de lezer van het boek weinig te weten over haar uitgangspunten en vooronderstellingen.

Nooy-Palm getroost zich wél de moeite uiteen te zetten, zij het op summiere wijze, welke methoden van onderzoek zij gehanteerd heeft. Deze methoden zijn kwalitatief en gebaseerd op observatie en interviews. Tevens analyseerde zij romans en kranteberichten met betrekking tot Staphorst. Haar eerste contacten liepen via de maatschappelijk werkster van Staphorst. Met de streng gelovigen, de echte 'zwaren' uit het dorp, die zij bestempelt als een schier ondoordringbare groepering, had zij evenwel geen contact. Ten tijde van het veldwerk was zij ongehuwd en zij werd hierom naar eigen zeggen door de Staphorsters wat vreemd aangekeken, want ongehuwde vrouwen zijn een zeldzaam verschijnsel in deze plaats^x.

Veelvuldig gebruikt de schrijfster termen en begrippen die door de Staphorsters zelf worden gebezigd, zoals in haar beschrijving van verwantschapstermen en de klederdracht. Uit de antropologische theorie stammende begrippen worden alleen gebruikt ter beschrijving van concrete verschijnselen; ze worden niet gedefinieerd en min of meer bekend verondersteld. Zij is niet erg geïnteresseerd in theoretische achtergronden^{1x}. Voor het overige beweegt het onderzoeksrapport zich op een tamelijk laag abstractie-niveau, wat eveneens moge blijken uit de kwistigheid waarmee de schrijfster voorbeelden geeft. Het boek is verlucht

met foto's die met name iets van de klederdracht laten zien.

In het eerste hoofdstuk vindt men een korte geschiedenis van Staphorst als streekdorp; de schrijfster gaat er ook in op de economie van het dorp. In een gedeelte over het agrarische karakter van Staphorst vestigt zij de blik op de toename van niet-agrarische werkzaamheden van de Staphorsters, die steeds meer werk vinden in industrieën die zich in Staphorst en omgeving hebben gevestigd. Zij brengt economische omstandigheden ook in verband met sociale fenomenen. Zo wijst ze op de bestaande matrifocaliteit als gevolg van de gehechtheid van vrouwen aan het bedrijf en op de afname van traditionele gewoonten door de toename van mechanisatie en industrialisatie (63).

De informatie over machtsverhoudingen of de politieke structuur van Staphorst blijft beperkt tot een bespreking van de volksgerichten, waar de (beperkte) rol van de burgemeester en de politie wordt aangestipt. Alleen in een bijlage zijn, zonder commentaar, de resultaten van enkele gemeenteraadsverkiezingen in Staphorst te vinden. Een apart hoofdstuk is wel aan te treffen over de Staphorster religie en wel in het bijzonder over de relaties tussen de *bevindelijken*⁷⁾ en de buitenwereld.

Het in een publicatie over Staphorst onvermijdelijke gedeelte over de traditionele klederdracht is bij Nooy-Palm niet louter descriptief. Zij analyseert namelijk de functie van de dracht, legt verband tussen kleding en kerk en licht de betekenis van veranderingen in de dracht toe. Zij bestrijdt daarbij Groenman's oordeel dat de klederdracht een gezonken cultuurgrond zou zijn. Het dragen van bepaalde kleding heeft nog steeds een functie en wel voor de geslotenheid van de gemeenschap en de onderstreping van de eigen identiteit. Men draagt deze niet uitsluitend ten grieve van de toeristen.

Meer nog dan Groenman legt de schrijfster het accent op de heterogeniteit van de Staphorster samenleving. Door het bestaan van standsverschillen vormen de boeren geen homogene groep (64). Er is verder een scherpe scheiding naar leeftijd en sexe (73) en er zijn conflicten tussen Staphorsters en niet-Staphorsters, de *burgers* geheten (224). Voorts zijn er uiteenlopende sociale groeperingen in het dorp. Er zijn ook verschillen tussen Staphorsters en Rouveners. Tenslotte zijn er meerdere richtingen van het Protestantisme vertegenwoordigd (51).

De schrijfster beschouwt Staphorst duidelijk als een gemeenschap in verandering (192), ook al bestaat nog altijd het beeld van een traditionele samenleving. De met de industrialisatie gepaard gaande verstedelijking draagt tot die veranderingen bij. De introductie van nieuwe ideeën vindt plaats via moderne communicatiemiddelen en het onderwijs.

Alhoewel Nooy-Palm de Staphorster maatschappij, waarvan de structuur wordt bepaald door het bestaan van een aantal onderscheiden sociale groeperingen als de 'buurt', de *age-sets* en dergelijke (191) als een gesloten gemeenschap

bestempelt, benadrukt zij naar eigen zeggen allerminst het unieke karakter van Staphorst. Brunt (1973; 193) wees er in een boekbespreking op dat het tegelijkertijd benadrukken van de geslotenheid van Staphorst en van het feit dat deze gemeente in feite niet zoveel verschilt van de rest van Nederland, strikt naar de letter genomen, in tegenspraak met elkaar is. Deze tegenspraak laat zich volgens mij oplossen met de vaststelling dat Nooy-Palm in feite wél het unieke karakter van Staphorst naar voren schuift. Waarom anders uitgewijd over de klederdracht, de macht van de *bevindelijken*, de volksgerichten en dergelijke? De schrijfster verzuimt een onderscheid te maken tussen de *vorm* van een aantal verschijnselen, die in Staphorst inderdaad nogal uniek is vergeleken met het overgrote deel van Nederland, en de *functie* die deze verschijnselen binnen de Staphorster samenleving hebben. Die *functie* is allerminst uniek of bijzonder. Ook elders functioneert een bepaalde klederdracht als uitdrukking van de eigen identiteit van bepaalde groeperingen (bv. soldaten, hippies, managers etc.). Ook elders vindt sociale controle plaats en eigenrichting. Kortom, de schrijfster ontkent expliciet het unieke van Staphorst te benadrukken, doch zij doet dit impliciet wél.

3.4. De Staphorst-studies vergeleken. Voor ik de overeenkomsten en de verschillen in de Staphorst-studies zal samenvatten, wil ik eerst nagaan in hoeverre het aannemelijk is dat Staphorst grote sociaal-economische of culturele veranderingen heeft doorgemaakt tussen 1943/4 (Groenman's onderzoek) en 1966 (De Sablonière). Immers, dergelijke veranderingen zouden een verklaring kunnen vormen van de aan te treffen tegenstellingen in de drie studies.

Welnu, deze factor lijkt in dit geval niet van grote betekenis. Door alle drie de auteurs wordt Staphorst in meer of mindere mate beschouwd als een gesloten gemeenschap en gesloten gemeenschappen zijn per definitie minder onderhevig aan veranderingen van buitenaf. Verder zijn er volgens mevr. De Sablonière, die nog steeds intensieve contacten met Staphorst en de Staphorsters onderhoudt, eerst na het einde van de jaren zestig veranderingen van belang opgetreden. Uit een overzicht van de in de gemeente Staphorst gevestigde, industriële bedrijven (de Wolde e.a. 1979; 40 e.v.) valt op te maken dat vijf van de tien industrieën zich eerst in 1960 of later in Staphorst gevestigd hebben. De toegenomen industrialisering kan dus in ieder geval geen spelbreker zijn, wanneer de studies van Groenman en Nooy-Palm worden vergeleken.

Wat allereerst opvalt bij het vergelijken van de drie studies, is dat de aandacht van de onderzoekers anders verdeeld is over de diverse aspecten van de Staphorster samenleving. Groenman's belangstelling blijkt ongeveer gelijkelijk over de diverse aspecten verspreid te zijn. Slechts voor de volksaard van de inwoners legt hij klaarblijkelijk een meer dan gemiddelde belangstelling aan de dag. De Sablonière ruimt in haar boekje relatief veel plaats in voor de materiële cultuur

en voor de geschiedenis van Staphorst. Nooy-Palm legt zich vooral toe op de bestudering van de religie en de verwantschap in Staphorst, de opvoeding en de kinderen, van oudsher typische cultureel antropologische onderzoeksthema's. Geen van drieën beschrijft de politieke structuur van de gemeente.

Gezien de verschillen in doelstellingen en uitgangspunten van de drie schrijvers viel het te verwachten dat hun aandacht naar verschillende onderwerpen zou uitgaan. De Staphorst-studies vormen dus eigenlijk slechts partiële herstudies. Het is derhalve interessanter na te gaan waar hun blikvelden elkaar overlappen. Ik beperk mij daarbij tot een vergelijking van wat zij over de volgende verschijnselen in Staphorst te vertellen hebben: het *venstervrijen* en de zwangerschapshuwelijken, de invloed van de kerk in Staphorst en de geslotenheid van deze plaats. Deze verschijnselen bepalen voor een deel het gezicht van Staphorst en de drie auteurs hebben er in hun verslagen voldoende plaats voor ingeruimd om analyse mogelijk te maken. Andere voor de vergelijking in aanmerking komende onderwerpen zijn te kort of te verbrokkeld door de auteurs behandeld om verantwoorde analyse mogelijk te maken. De beschrijvingen van de persoonlijkheid of de 'volksaard' van de Staphorsters zijn weliswaar uitvoerig genoeg, maar de daarin gebruikte termen worden te zelden adequaat gedefinieerd om met enige zekerheid te kunnen zeggen dat zij op dezelfde verschijnselen betrekking hebben.

3.4.1. Venstervrijen en zwangerschapshuwelijken. *Venstervrijen*, ook wel *kiltgang* of *nachtvrijen* geheten, is een fenomeen dat in Staphorst en enkele andere plattelandsgemeenten in Nederland is aan te treffen. De term dient ter aanduiding van het nachtelijke vrijen vóór het huwelijk, waarbij de jongen door de venstertjes van het zogeheten *opkamertje* klautert om daar zijn geliefde te ontmoeten. Het geschiedt meestal zonder medeweten van de ouders, die doorgaans pas vlak voor de voltrekking van het huwelijk op de hoogte worden gesteld van de partnerkeuze van hun kind. Alleen in de lezing van De Sablonière (1966; 64) vindt er uitsluitend een vorm van hofmakerij plaats. Over het vóórkomen van gedwongen huwelijken rept zij dan ook met geen woord. Groenman en Nooy-Palm menen evenwel dat het gedwongen huwelijk nog veelvuldig vóórkomt, ook al wordt een dergelijk huwelijk door de Hervormde Kerk in het geheel niet en door de Gereformeerde Kerk eerst na een schuldbelijdenis ingezegend. Volgens Kooyman (z.j.; hfst. 4) was in 1967 60% van het totale aantal huwelijken in Staphorst gedwongen.

Groenman is de mening toegedaan dat het *venstervrijen* in Staphorst (in tegenstelling tot Rouveen) nog algemeen is (1947; 160). Nooy-Palm stelt dat *venstervrijen* in die vorm niet meer voorkomt, maar dat er wel seksueel verkeer vóór het huwelijk plaats heeft. Wellicht verklaart het tijdsverschil tussen Groenman's en Nooy-Palm's onderzoek deze tegenspraak. Ook Kooyman (o.c.; hfst.

4) meldt dat seksuele omgang voor het huwelijk geïnstitutionaliseerd is.

3.4.2. *De invloed van de kerk.* In een boekbespreking merkt Brunt (1973; 193) op dat het met de door Nooy-Palm gesignaleerde grote greep van de kerk op het dagelijks leven in Staphorst wel meevalt gezien het grote percentage gedwongen huwelijken aldaar. Gezegd dient te worden dat Nooy-Palm dit zelf ook inzag blijktens haar opmerking dat het normbesef van de kerk soms anders kan liggen dan dat van de bevolking, zoals blijkt uit de gedwongen huwelijken (o.c.; 165). Deze huwelijken worden immers bepaaldelijk niet door de kerk gesanctioneerd. De schrijfster verbindt hier echter geen consequenties aan. Bij haar lijkt dit bestaan van zwangerschapshuwelijken niet meer dan een weinig problematische uitzondering op de regel dat de invloed van de kerk groot is. Groenman meldt dat in Rouveen door de aanhoudende activiteit van één der predikanten aldaar het venstervrijen niet meer in de mode is⁸). Volgens Nooy-Palm is dit niet alleen uit de houding van de genoemde predikant te verklaren, maar betreft het hier ook een verschil in de bemoeienis van de volwassenen met de opgroeiende jeugd, zoals op het punt van de seksuele voorlichting (o.c.; 151).

Zowel Kooyman als Nooy-Palm geven op zich plausibele verklaringen van het vóórkomen van zwangerschapshuwelijken: het is een dwangmiddel van de kinderen om van de ouders toestemming voor een huwelijk te krijgen. Kooyman (o.c.; hfst. 4) karakteriseert dergelijke huwelijken treffend als een 'sociaal nabehoedsmiddel voor de vrouw'. Geen van de auteurs wijst er evenwel op wat het voor de betrokkenen *in concreto* betekent dat hun huwelijk niet wordt ingezegend. Worden zij in het dorp met de nek aangekeken? Worden hun bepaalde privileges onthouden? Deze leemte in alle drie de Staphorst-studies bemoeilijkt een analyse van de mate waarin volgens de schrijver de kerk zich in Staphorst doet gelden. Formeel gezien lijkt de invloed van de kerk groot, maar in werkelijkheid zou dit wel eens anders kunnen liggen. Men kan zich geredelijk afvragen of het niet ingezegend worden van gedwongen huwelijken wel als zo'n zware sanctie wordt ervaren.

Soortgelijke twijfels omtrent het congruent zijn van ideaal of formeel gedrag en werkelijk gedrag kan men koesteren ten opzichte van de vraag wat nu precies de macht van de *bevindelijken* in Staphorst is. Groenman (o.c.; 192) meent dat het deze groep gelukt is binnen de Hervormde Kerk van Staphorst de macht aan zich te trekken. Ook Nooy-Palm is die opvatting toegedaan (o.c.; 153). Haars inziens verklaart dit mede de geslotenheid van de gemeenschap, daar de *bevindelijken* sterk gericht zijn op de lokale gemeenschap en de kerk oefent nu eenmaal in belangrijke mate de sociale controle uit over de gemeenschap (o.c.; 170).

Brunt (o.c.; 193) nogmaals wees erop dat uit uitlatingen van Nooy-Palm bleek dat er weinig sympathie onder Staphorsters bestaat voor de echte 'zwaren', de

bevindelijken. Ook Groenman (o.c.; 192) meldt dat de *bevindelijken*, die zich ver verheven voelen boven de rest van de bevolking, de 'vromen' of 'het volkje' genoemd worden. Deze gegevens wijzen er in ieder geval op dat de macht van de *bevindelijken* nu niet direct door de overigen wordt geapprecieerd. Op de vraag hoe groot de macht van de 'zwaren' in Staphorst nu in werkelijkheid is, vindt men geen antwoord in de Staphorst-studies. Wellicht is dit toe te schrijven aan het feit dat zowel Groenman als Nooy-Palm weinig diepgaand contact met deze 'zwaren' hadden.

3.4.3. *De geslotenheid van Staphorst*. Groenman, Kooyman, Nooy-Palm en De Sablonière beschouwen allen Staphorst als een gesloten gemeenschap, al is Staphorst dat heden ten dage niet meer, volgens De Sablonière.^x In Staphorst zijn immers nog verschijnselen aan te treffen die elders in Nederland allang verdwenen zijn. Dit wordt in de hand gewerkt door het isolement waarin dit dorp verkeert, geen isolement in geografisch, maar in sociaal (Groenman, Nooy-Palm) of mentaal (Kooyman) opzicht. Als enige schrijft Kooyman (o.c.; hfst. 3) dat het 'wijgevoel' van de Staphorsters en de afkeer van vreemden, resultaat van jarenlang relatief isolement, versterkt wordt door foutieve berichtgeving in de pers met betrekking tot Staphorst, onder invloed waarvan de Staphorster samenleving zich samentrekt. Waarschijnlijk heeft dit verschijnsel zich overigens eerst ná Groenman's studie doen gelden. De schrijvers zijn het tenslotte allen erover eens dat ook de grote mate van sociale controle (denk aan de volksgerichten), waarop de kerk veel invloed uitoefent, dit isolement in de hand werkt.

Zijn er nu in de Staphorst-studies, in zoverre deze elkaar overlappen, helemaal geen verschillen of tegenstellingen in de resultaten te bespeuren? Ja, die zijn er wel, maar zij zijn van ondergeschikt belang. Ik vat ze hieronder samen en breng ze in drie categorieën onder.

1) Er zijn nuanceringen in de mate waarin een aspect van de Staphorster gemeenschap een bepaald kenmerk wordt toegedacht. Zo is Nooy-Palm het eens met Groenman's constatering (1947; 221) dat de Staphorsters in het algemeen matig emotioneel zijn, maar zij wijst (1971; 186) op de uitzondering dat zij dat in het kader van hun religie wél blijken te zijn. Voorts concludeert zij dat de Staphorster meisjes niet fantasierijk zijn, terwijl De Sablonière deze uitspraak ook voor de manlijke inwoners liet gelden. Deze verschillen komen op rekening van de onvoldoende aandacht die kennelijk in het veld is besteed aan problemen van steekproeftrekken. Vooral De Sablonière, maar ook Groenman verzuimen meestentijds aan te geven op hoeveel situaties of individuen hun uitspraken betrekking hebben, hoeveel indicatoren zij gebruikten om een bepaald verschijnsel te kunnen vaststellen en hoe vaak zij in het veld ontwikkelde gedachten

hebben getoetst. Zij voldoen aldus niet aan de richtlijnen die bijvoorbeeld LeVine (1973; 192 e.v.) voor onderzoek in het veld opstelde.

2) Een beperkte hoeveelheid verschillen is het resultaat van een andere interpretatie van dezelfde gegevens. Groenman beschouwt bijvoorbeeld de klederdracht in Staphorst als een gezonken cultuurgoed. Nooy-Palm meent daarentegen dat deze klederdracht ten tijde van haar onderzoek nog wel degelijk een functie had. Zij is het verder met Groenman oneens over de mate van inteelt in Staphorst, waarvan Groenman's berekening op een foutieve redenering zou berusten (o.c.; 84); met diens afkeurende uitlatingen over de grote toegeeflijkheid en verwennerij in de opvoeding, welke haars inziens best slaagt als men naar de volwassenen kijkt (o.c.; 121); met dienst mening dat de jeugdorganisaties in Staphorst eigengereid en baldadig zijn (o.c.; 131/2) en tenslotte met de door Groenman gewraakte dierenliefde, die zij in minder ongunstige zin verklaart. In deze verschillen tussen Groenman's en Nooy-Palm's interpretaties zit een bepaald patroon: Nooy-Palm komt telkens met een van Groenman afwijkende interpretatie op basis van aanvullende gegevens. In laatste instantie horen de in deze categorie ondergebrachte verschillen dus ook in categorie 1) thuis.

3) Tenslotte is er een verschil in stijl en toonzetting van de onderzoeksrapporten te bespeuren. Groenman heeft een droge, afstandelijke stijl en hij is nogal eens geneigd tot moraliseren. Nooy-Palm is soms ook afstandelijk, doch zij is op haar best in de meer concrete beschrijvingen die veelal levendig van aard zijn.

De genoemde verschillen vallen, dunkt mij, nog wel binnen de marge die men redelijkerwijze mag verwachten aan te treffen in dit soort studies. Tot dusver is het boekje van De Sablonière in deze paragraaf nog nauwelijks aan de orde gekomen. Dit boekje biedt weinig aanknopingspunten voor een systematische vergelijking met de beide andere studies. Het is zeer kort en voor een derde deel gewijd aan een verhandeling over de materiële cultuur, waarover de beide andere auteurs praktisch niet berichten. De weinige verschillen van enige betekenis met de bevindingen van Groenman en Nooy-Palm zijn uiteindelijk terug te voeren op de doelstelling van De Sablonière: het rechtvaardigen van de Staphorsters. Dit gebeurt *rücksichtslos*: ze gaat voorbij aan 'lastige feiten' als het vóórkomen van gedwongen huwelijken, over het bestaan waarvan zij zwijgt.

3.5. Overeenkomsten en verschillen geïnterpreteerd. In de Staphorst-studies zijn geen tegenstellingen te bespeuren die van zo fundamentele aard zijn als die in de Tepoztlán-studies. Het zijn hier juist de overeenkomsten op het gebied van het *venstervrijen* en de zwangerschapshuwelijken, de invloed van de kerk en van de *bevindelijken* en de geslotenheid van de gemeente die in het oog springen. Hoe is het mogelijk dat er met name in de studies van de sociograaf Groenman en de

antropologe Nooy-Palm, van een op het eerste gezicht zo verschillende opzet en doelstelling, zo weinig discrepanties aan het licht zijn gekomen? Ik onderzoek de volgende vijf in aanmerking komende verklaringen van dit onverwachte resultaat.

Ten eerste is het mogelijk dat de drie boeken over Staphorst niet onafhankelijk van elkaar zijn geschreven. Het is denkbaar dat het oudste boek, dat van Groenman, een grote invloed heeft gehad op de totstandkoming van de beide andere. Deze verklaring van dit vraagstuk gaat in dit geval nauwelijks op. In de eerste plaats werd reeds vastgesteld dat De Sablonière haar studie geheel zelfstandig wilde uitvoeren en in haar boekje niet eens verwezen heeft naar Groenman's proefschrift. In de tweede plaats moet men bij het doorlezen van Nooy-Palm's literatuurlijst constateren dat naar schatting meer dan de helft van de geraadpleegde boeken en artikelen dateert van ná 1947, het jaar van uitgave van Groenman's boek. Wel is het zo dat Groenman en Nooy-Palm voor een deel dezelfde historische werken over Staphorst erop nageslagen hebben. De invloed hiervan lijkt niet groot, want hun beider werk is niet historisch van opzet.

Ten tweede ligt het voor de hand te veronderstellen dat de gehanteerde methoden van onderzoek zo adequaat waren dat deze wel tot éénsluitende onderzoeksresultaten móesten leiden. Deze mogelijkheid kan echter gevoeglijk geschrapt worden van de lijst van mogelijke verklaringen. Ik heb reeds aangegeven dat Groenman en De Sablonière zich in het geheel niet uitlieten over de door hen gevolgde werkwijze. Uit gesprekken met hen kwam naar voren dat hun werkwijze berustte op vraaggesprekken met inwoners, persoonlijke indrukken en literatuur. Nooy-Palm expliciteerde haar werkwijze wel; zij gebruikte de participerende observatie in combinatie met interviews met sleutelinformanten en analyse van geschreven stukken. Haar conclusies over bijvoorbeeld de persoonlijkheid van de Staphorsters berusten evenwel ook alleen maar op persoonlijke indrukken en van de onder anderen door Köbben (1967; 10) gesignaleerde en toegejuichte toename van exactere gegevens in etnografische studies is bij haar niet zoveel gebleken. Voorts had zij nauwelijks contacten met een belangrijke groepering in Staphorst: de 'zwaren'.

Ten derde zou men kunnen opperen dat de auteurs over Staphorst, in tegenstelling tot Lewis en Redfield, onderzoek in hun eigen samenleving hebben verricht, waardoor zij beter vertrouwd waren met de gehele context waarin zij veldwerk deden en derhalve de kans op discrepanties in hun bevindingen minder groot was. Deze op het eerste gezicht plausibele gedachtengang kan ik niet zonder meer onderschrijven. Ik betwijfel of de eigen samenleving of cultuur de onderzoeker wel zo vertrouwd is. De eigen samenleving zie ik eerder opgebouwd uit allerlei elkaar ten dele overlappende segmenten, groeperingen en subculturen die de onderzoeker ten dele ook zeer onbekend zijn. Samenlevingen of culturen vormen geen homogene systemen (cf. Brunt 1979; 89). Het leven

van de *bevindelijken* in Staphorst is mij niet vertrouwd dan dat van de boeren in Tepoztlán. Bleken bovendien De Sablonière en Nooy-Palm niet zich juist tot Staphorst aangetrokken te voelen door de geheel eigen, 'exotische' aard van deze gemeenschap?

Ten vierde kan een verklaring van de gebleken overeenkomsten worden gezocht in de overeenstemming in de 'verborgen vragen' van de onderzoekers. In het geval van Groenman en Nooy-Palm zijn er twee soorten verborgen vragen die zij gemeenschappelijk hebben. De eerste kan worden geformuleerd als: wat is het typische of unieke van de Staphorster samenleving?⁹⁾ Beide auteurs hebben immers hun blik gericht op instituties in hun dorp van onderzoek die naar hun vorm typisch zijn: de invloed van de kerk, de macht van de *bevindelijken*, het vóórkomen van gedwongen huwelijken, de bijzondere klederdracht en dergelijke meer. Zij bekommeren zich er niet sterk om in hoeverre het *gedrag* van de individuele inwoners in overeenstemming is met wat men van die instituties uitgaande zou verwachten. Vooral Groenman is 'katascopisch' (de term is van Zijdeveld 1973; 188) bezig: hij gaat uit van de structuren of instituties in Staphorst en geeft eerst hierbinnen de individuen een plaats, als hij dit laatste al doet.

Nauw verweven met het speuren naar het typische en unieke van Staphorst is het beschouwen van deze gemeente als een *primitive isolate*. Vooral vroeger werden primitieve gemeenschappen onderzocht op grond van twee onderling samenhangende veronderstellingen (Blok 1978; 34): alsof ze geen geschiedenis hadden, niet aan veranderingen waren blootgesteld en alsof ze geïsoleerde en zelfgenoegzame eenheden vormden. Dit beeld van de *primitive isolate* bestaat bij de auteurs over Staphorst in afgezwakte vorm, omdat alleen de laatste veronderstelling meespeelt. Deze veronderstelling manifesteert zich in het goeddeels verwaarlozen van de plaats van Staphorst temidden van andere gemeenten in de omgeving, hetgeen ertoe heeft bijgedragen dat men Staphorst als een gesloten gemeenschap is gaan beschouwen. Dit hangt samen met de eerder vermelde leemte in de Staphorst-studies: het verwaarlozen van de plaatselijke politiek, waardoor relaties met de buitenwereld, die bijvoorbeeld via de gemeenteraad lopen, onopgemerkt blijven (cf. Brunt 1973; 193). Tenslotte wordt dit zoeken naar het typische in de hand gewerkt doordat beide onderzoekers meer letten op de bijzondere *vorm* van bepaalde verschijnselen dan op hun *functie*.

Een tweede verborgen vraag van Groenman en Nooy-Palm moet zijn geweest: hoe ziet de Staphorster samenleving er in zijn totaliteit uit? In hun studies passeert een veelheid van aspecten van deze samenleving de revue zonder dat de keuze hiervan door hen wordt verantwoord. Zij vinden zo'n beetje alles in Staphorst het onderzoeken waard. Hun aandacht moeten zij dan ook verspreiden en zij kunnen daardoor niet zo diep ingaan op enkele specifieke terreinen.

Hierom zijn de onderzoeksresultaten globaal van aard en komen geen discrepanties aan het licht die wel in een diepergaand onderzoek naar boven zouden kunnen komen.

Ten vijfde kan men, zeker na kennismaking van de Tepoztlán-studies, een verklaring zoeken in de afwezigheid in Groenman's en Nooy-Palm's werk van een specifieke, sociaal-wetenschappelijke theorie, die men aan de hand van het onderzoeksmateriaal wilde illustreren. De onderzoekers, beiden afkomstig uit de Amsterdamse school in de sociologie en antropologie, waren niet of nauwelijks op theorievorming of -toetsing gericht. Zij hoefden het onderzoeksmateriaal niet in *a priori* categorieën in te passen, maar konden dit zoveel mogelijk tot zijn recht laten komen.

Concluderend stel ik vast dat de grote mate van overeenstemming in de Staphorst-studies vooral aan twee factoren kan worden toegeschreven. In de eerste plaats blijken de doeleinden en de probleemstelling van Groenman en Nooy-Palm meer met elkaar overeen te komen dan men op het eerste gezicht zou vermoeden. Het achterhalen van de 'verborgen vragen' in hun studies heeft dit aan het licht gebracht. In de tweede plaats waren de onderzoekers, anders dan bijvoorbeeld Redfield, niet in de verleiding hun onderzoeksmateriaal zó te vergaren en te presenteren dat dit als illustratie van een door henzelf ontwikkelde theorie kon worden beschouwd.

4. Conclusies

In de studies over Tepoztlán en Staphorst zijn enkele punten van overeenkomst aan te wijzen.

Ten eerste vertonen alle onderzoekers een grote spreiding in hun aandacht voor de onderzoeksthema's. Deze spreiding is eigen aan de aard van monografieën, vooral van die zonder specifieke probleemstelling. Er wordt daarin gestreefd te komen tot een zo volledig mogelijk beeld van de gemeenschap van onderzoek, doch dit ideaal is in de praktijk natuurlijk niet haalbaar. Met uitzondering van Lewis hebben alle betrokken auteurs een opmerkelijke verwaarlozing van conflictsituaties aan de dag gelegd. Zij rapporteerden tenminste nauwelijks over politieke relaties, misdaad of afwijkend gedrag. Het werk van Nooy-Palm is gedeeltelijk een uitzondering op deze constatering, in zoverre de schrijfster ook verslag uitbrengt van de conflicten rond de volksgerichten in Staphorst. Haar belangstelling hiervoor zal wel voornamelijk gevoed zijn door de berichten hierover in de landelijke pers.

Ten tweede benadrukken zowel Redfield als De Sablonière de homogeniteit en de stabiliteit van respectievelijk Tepoztlán en Staphorst; de eerstgenoemde vanuit zijn ideeën over *folk* en *urban* samenlevingen, de tweede vanuit haar streven de Staphorster maatschappij te verdedigen tegen een vijandelijk gezinde

buitenwereld. De overige auteurs blijken in variërende mate ook oog te hebben voor veranderingen en de heterogeniteit binnen hun onderzoeksgebied.

Ten derde is er een overeenkomst te zien wat betreft de gebruikte methoden van onderzoek. Nooy-Palm en bovenal Lewis hebben in de eerste plaats een explicitering van hun werkwijze in hun verslagen opgenomen, de eerste op summiere, de tweede op uitvoerige wijze. Deze explicitering is nagenoeg geheel onvindbaar in de boeken van Redfield, Groenman en De Sablonière, tenzij men de tekst op de achterflap van het boek van laatstgenoemde als zodanig wil beschouwen. Daar staat dat de actuele gebeurtenissen onderzocht worden tegen een historische achtergrond en aan de hand van gesprekken ter plaatse.¹⁰ Nooy-Palm en Lewis hebben zich in de tweede plaats meer moeite getroost de lezer duidelijk te maken op grond van wat voor observaties of gesprekken zij tot hun conclusies zijn gekomen. Lewis heeft daarenboven ook, waar nodig en mogelijk, zijn gegevens gekwantificeerd. Door dit kwantificeren achterwege te laten, viel Redfield een paar maal door de mand, toe Lewis aantoonde dat zijn voorganger flink de plank had misgeslagen bij het bepalen van de frequentie van de misdaad en het vóórkomen van de *cuatequilt* in Tepoztlán. Terwijl De Sablonière zich in het geheel niet druk maakte om het verantwoorden van haar uitspraken, werd Groenman enkele malen door Nooy-Palm op de vingers getikt. Uit de gegevens van Nooy-Palm bleek dat Groenman soms al te snel geneigd was tot algemene uitspraken te komen.

De verschillen binnen de Staphorst-studies vertonen evenwel een ander patroon dan die binnen de Tepoztlán-studies. In de Tepoztlán-studies zijn welhaast alle discrepanties in de onderzoeksresultaten van Redfield en Lewis daarop terug te voeren dat Redfield eenzijdig de formele en positieve aspecten van het Mexicaanse dorp op de voorgrond plaatste. Van dergelijke discrepanties is in de Staphorst-studies geen sprake en wel omdat alle drie de auteurs over Staphorst zich, in wisselende mate weliswaar, hebben bezondigd aan diezelfde eenzijdigheid! Om dit te kunnen constateren was het noodzakelijk niet alleen de verschillen, maar ook de overeenkomsten in de Staphorst-studies bij de analyse te betrekken. Uit deze analyse kwam naar voren dat geen van de Staphorst-auteurs er een bevredigende verklaring voor kon geven dat de zwangerschapshuwelijken en het *venstervrijen* op zo'n brede schaal konden bestaan ondanks sancties van de zo invloedrijk geachte kerk in Staphorst en ondanks de grote macht die men de *bevindelijken* binnen die kerk toedacht. Tot een verklaring of zelfs signalering van deze tegenspraak waren zij met hun institutionele benadering ook niet in staat, omdat zij de blik alleen hadden gericht op de kerk als institutie welke, forméel gezien, best een grote invloed in het dorp zal hebben. Zij legden zich er echter geen rekenschap van af in hoeverre een op het eerste gezicht zware sanctie als het niet ingezegend worden van zwangerschapshuwelijken ook als zodanig door de gelovigen ervaren wordt.

Samenvattend stel ik vast dat Redfield, De Sablonière, Groenman en Nooy-Palm allen de neiging bezitten conflict-situaties in hun dorp van onderzoek te verwaarlozen en de formele en daardoor vaak positief uitvallende aspecten van Tepoztlán of Staphorst te benadrukken. Conflictsituaties en het individuele gedrag van de mensen vormen als het ware de donkere gebieden van het paradigma van deze onderzoekers (cf. Thoden van Velzen 1973; 25/6). Andere overlappingsen in donkere gebieden zijn te bespeuren in de studies van Redfield en De Sablonière, die beiden weinig belangstelling blijken te kunnen opbrengen voor veranderingsprocessen en de heterogeniteit in hun plaatsen van onderzoek. Tenslotte vormt het ontbreken van mededelingen over de gevolgde werkwijze in het onderzoek met behulp waarvan men de onderzoeksresultaten op hun juiste waarde zou kunnen schatten, een ernstig manco in de studies van Redfield, Groenman en De Sablonière. Hoewel dus de Staphorst-studies een grote mate van overeenstemming vertonen en dus binnen een redelijke marge herhaalbaar blijken te zijn, is dit allerminst een aanwijzing voor de hoge kwaliteit van deze onderzoeken!

In het inleidende gedeelte werd de eis besproken dat wetenschappelijk onderzoek herhaalbaar moet zijn. Het geval Tepoztlán diende als illustratie ervan dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek, vooral indien uitgevoerd met behulp van de participerende observatie, niet voldoende herhaalbaar en daarmee voldoende betrouwbaar is. Uit de vergelijkende analyse van de Staphorst-studies – twee sociaal-wetenschappelijke en zelfs een niet-wetenschappelijke studie! – is evenwel naar voren gekomen dat de onderzoeksresultaten in veel grotere mate gelijkkluidend waren dan die van de Tepoztlán-studies. Voor zover deze Staphorst-studies elkaar overlaptten, bleken ze binnen een redelijke marge herhaalbare resultaten op te leveren.

Kan de gebleken overeenstemming in de resultaten van de Staphorst-studies ons nu tot tevredenheid stemmen? Wie de mate van objectiviteit als voornaamste criterium beschouwt voor een beoordeling van de kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek, zal meer in zijn nopjes zijn naarmate de verschillen in herstudies minder talrijk en minder van belang zijn. Het aantreffen van overeenkomsten is dan immers een teken van de betrouwbaarheid van onderzoek?

Indien men de geloofwaardigheid van onderzoek in de zin van Glaser & Strauss (zie pagina 526) als maatstaf voor de kwaliteit van onderzoek kiest, dan moet men tot een andere conclusie komen. Ik heb immers trachten aan te tonen dat de drie Staphorst-studies op bepaalde punten al even ongeloofwaardig zijn. Deze overeenkomsten stemmen dus allerminst tot tevredenheid! De geloofwaardigheid van deze studies is aanzienlijk geringer dan de studie van Lewis over Tepoztlán. Had Lewis onderzoek in Staphorst verricht, dan waren er waarschijnlijk wél discrepanties van belang in de Staphorst-studies aan de dag getreden.

Het veelomvattende maar niet zo rigide criterium van de geloofwaardigheid past niet in een wetenschapsopvatting waarin het kennis-ideaal van de objectiviteit buiten proporties hoog in het vaandel staat geschreven. Dit ideaal is in de loop der jaren van verschillende kanten ernstig in twijfel getrokken. Fenomenologen, etnomethodologen, kennissociologen, marxisten en talrijke anderen hebben ieder vanuit hun optiek gewezen op het problematische karakter van dit ideaal. Op een minder hoog abstractie-niveau en meer in de relatie tot de praktijk van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt de laatste jaren ook in Nederland kritiek geuit op de 'rituele objectiviteit' (Brunt-de Wit & van Opzeeland 1976; 97/8) van methodologen en anderen. Steeds meer onderzoekers pleiten voor de alternatieve premisse dat feiten tot stand komen in de interactie van de onderzoeker met de onderzochten (cf. Philips 1971 en 1973; Brunt-de Wit & van Opzeeland 1976; ten Have 1977). Zo stelt ten Have (1977; 58) als alternatieve levensvorm van wetenschappelijk veldonderzoek voor dat 'alle kennis onontkoombaar afhankelijk is van de omstandigheden waarin deze geproduceerd wordt' en dat 'alle sociale kennis een aspect van vrije interpreteerbaarheid heeft'.

Deze gedachtengang, die ik onderschrijf, heeft onder meer consequenties voor vraagstukken van de betrouwbaarheid en herhaalbaarheid van onderzoek. Studies, uitgevoerd door verschillende onderzoekers, kunnen nooit tot volstrekt identieke resultaten leiden, omdat iedere onderzoeker in een unieke situatie met unieke mensen interacteert. Het is dan ook juist niet verbazingwekkend als blijkt dat herstudies van verschillende onderzoekers niet met elkaar overeenstemmen. Dit geldt in toenemende mate naarmate het onderzoek minder gestructureerd is.

Bij het vergelijken van herstudies is niet alleen de betrouwbaarheid in het geding, maar ook de validiteit. De validiteit of de geldigheid heeft te maken met de vraag in hoeverre de onderzoeker meet wat hij bedoelde te meten (zie bv. Phillips 1971; 14). Peltó wees er al op dat in het conflict tussen Redfield en Lewis naast problemen van betrouwbaarheid ook de validiteit meespeelde, '...for Lewis argued that Redfield had not observed the phenomena that he had claimed to observe.' (1970; 42). Redfield liet zich bijvoorbeeld uit over de misdaad in Tepoztlán zonder deze eigenlijk bestudeerd te hebben.

Ook in de Staphorst-studies staat de geldigheid op het spel. Zo claimen de onderzoekers de (grote) invloed van de kerk op de bewoners van Staphorst gemeenten te hebben, terwijl zij in werkelijkheid alleen de invloed van de kerk op de in het dorp vigerende waarden en ideale gedragspatronen hebben gemeten. In het algemeen hebben zij de instituties in Staphorst onderzocht en niet de interpersoonlijke relaties en het werkelijke gedrag van de inwoners. Tot deze uitspraken over de geldigheid van de gegevens uit de Staphorst-studies kan men ook geraken door elke studie afzonderlijk te analyseren door bijvoorbeeld interne

tegenstellingen op te sporen, zoals het gelijktijdig benadrukken van de grote invloed van de kerk en het signaleren van een hoge frequentie van zwangerschapshuwelijken, of het beschouwen van Staphorst als een gesloten gemeenschap en het tevens stellen dat het dorp niet wezenlijk verschilt van andere plaatsen in Nederland. Door deze Staphorst-studies te vergelijken met de Tepoztlán-studies wordt dit werk vergemakkelijkt doordat men eerder donkere gebieden kan onderkennen.

Het vergelijken van herstudies, gebaseerd op veldwerk, heeft slechts een beperkte waarde voor het vaststellen van de betrouwbaarheid van de studies. Dit is wel goed mogelijk indien gewerkt wordt met betrekkelijk eenvoudig te operationaliseren begrippen. Voor het overige is het betrekkelijk zinloos zich uitsluitend te buigen over aan het licht getreden verschillen in herstudies, als men ervan uit gaat dat sociaal-wetenschappelijke kennis tot stand komt in de, altijd unieke, interactie tussen mensen.

De betekenis van een analyse van herstudies is er vooral in gelegen dat deze ons maatstaven kan aanreiken voor een beoordeling van de geloofwaardigheid van de onderzoeken. Welke aspecten van het onderzoeksthema werden verwaarloosd en welke werden eenzijdig benadrukt? Welke specifieke methoden of technieken gebruikte de onderzoeker om wat voor soort gegevens te verzamelen? Om deze en dergelijke vragen te kunnen beantwoorden is het ook nuttig de overeenkomsten in de studies vast te stellen en te verklaren, omdat deze een heuristische waarde kunnen hebben voor een evaluatie van de validiteit van de resultaten van andere studies. Te weinig wordt er binnen de sociale wetenschappen gebruik gemaakt van reeds bestaand materiaal.

Het pleit op zich niet in het nadeel van de kwaliteit van herstudies dat de onderzoekers daarin voor een deel tot tegenstrijdige bevindingen komen, mits deze studies maar voldoende aanknopingspunten bieden om deze tegenstrijdigheden te kunnen interpreteren. Uit de vergelijking van de onderzoeken over Tepoztlán en Staphorst is eens te meer gebleken dat er hieraan nog steeds het nodige schort. Het zijn misschien juist de beperkingen van de door de drie Staphorst-auteurs gevolgde werkwijze die ertoe hebben geleid dat de resultaten van hun onderzoeken zo met elkaar overeen kwamen of leken te komen.

Noten

1. Vergelijk bijvoorbeeld de opvattingen van Popper (1972; 130-143), Schutz (1962; 48-66) en Beck (1949) hierover.
2. Zie o.m. Johnson 1975; 24 n. 48, Kloos 1974; 126, Köbben 1964; 86 en 1967; 11, König 1967; 84, Naroll 1971; 262, Pelto 1970, 31 e.v., Sjöberg & Nett 1968; 138, Smith 1975; 58.
3. Ook Blok (1978; 102) is niet gelukkig met deze toelichting.
4. Deze denkwijze is die van filologen die bij de bestudering van twee variaties van

eenzelfde tekst, handgeschreven copieën, soms op discrepanties stuiten. Gesteld voor de vraag welke van de twee lezingen de meest oorspronkelijke is, geeft men indien geen andere informatie voorhanden is de voorkeur aan de *lectio difficilior* in de gedachte dat men bij het overschrijven van grote stukken (bijvoorbeeld Latijnse of Griekse) tekst, vaak monnikenwerk in de letterlijke zin des woords, eerder geneigd zal zijn tot simplificeren dan tot compliceren.

5. In de rest van de tekst zal met*) worden aangegeven wanneer het een mondelinge mededeling van de betrokkene betreft.

6. Eerder verscheen haar onderzoeksverslag als gestencild rapport in een uitgave van het Koninklijk Instituut voor de Tropen. In dit artikel wordt telkens gerefereerd aan de handelseditie.

7. *Bevindelijken* zijn de 'zwaren' uit wat van der Meiden (1968) de zwarte-kousen kerken noemt, voor wie een persoonlijke en emotionele geloofservaring, de bevinding, een belangrijke dimensie in het geloofsleven vormt.

8. Dit is opmerkelijk, daar de Gereformeerde Kerk, die 'lichter' is dan de Nederlands-Hervormde Kerk in Staphorst, vooral haar aanhangers in Rouveen heeft, zoals Groenman ook zelf aangeeft (1947; 84 en 190). Men zou zich kunnen afvragen of de invloed van die ene predikant inderdaad zo groot geweest is dat een ingeburgerd verschijnsel als het *venstervrijen* uit de mode raakte. Van der Meiden (1968; 201/2) geeft evenwel aan hoe groot de rol van predikanten kan zijn, die door krachtige prediking, een maximum aan overdrachtscapaciteiten en een subtiel hanteren van de communicatie met de *opinion-leaders* van het dorp, een gemeente 'om' kunnen krijgen.

9. Deze vraag is in het geval van Groenman in die zin verborgen dat hij deze niet in zijn proefschrift over Staphorst stelt. Wél noemt hij het zoeken naar het typische een taak van de sociografie in zijn boek *Methoden der sociografie* (1961).

10. Daar wordt ook het boekje aangeprezen als 'een deskundige beschrijving van een interessant en authentiek stuk volkskultuur'.

Literatuur

- Beck, L.W., The 'natural science ideal' in the social sciences, *Scientific monthly* 68, 1949, 386-394.
- Blok, A., *Antropologische perspectieven*. Coutinho, Muiderberg, 1978.
- Boesjes-Hommes, R.W., *De geldige operationalisering van begrippen*. Boom, Meppel, 1970.
- Bovenkerk, F. & L. Brunt, *Binnenstebuiten en ondersteboven. De antropologie van de industriële samenleving*. Van Gorcum, Assen, 1976.
- Bovenkerk, F & L. Brunt, De sociografieën van Chicago en Amsterdam in de jaren '20 en '30. In Bovenkerk e.a. (red.), *Toen & thans. De sociale wetenschappen in de jaren dertig en nu*. Amboboeken, Baarn, 1978.
- Brunt, L., Boekbespreking Nooy-Palm 1971. *BTLV* 129, 1973, 192-194.
- Brunt, L., Veldonderzoek in de 'eigen cultuur'. Antropologische ervaringen in een Nederlands dorp. In *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 6e jaargang nr. 1, 1979, 79-99.
- Brunt-de Wit, E. & J. van Opzeeland, De methodologie van het meedoen. In Kloos, P. (red.), *Culturele antropologie: portret van een wetenschap*. Boom/Intermediair, 1976, 88-103.
- Dubin, R., *Theory building*. The Free Press, New York, 1969.

- Ellemers, J.E., De Nederlandse sociologie en de Amsterdamse sociografie in de jaren dertig: een voorbeeld van onvolledige institutionalisering. In Bovenkerk e.a. (red.), *Toen & Thans. De sociale wetenschappen in de jaren dertig en nu*. Amboboeken, Baarn, 1978.
- Foster, G.M., What is folk culture? *American anthropologist*, 55, 1953, 159-173.
- Glaser, B.G. & A.L. Strauss, *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. Aldine Publishing Company, Chicago, 1975.
- Groenman, S.J., *Staphorst. Sociografie van een gesloten gemeenschap*. Proefschrift Amsterdam, Stevert & Zoon, Meppel, 1947.
- Groenman, S.J., *Methoden der sociografie. Een inleiding to de praktijk van het sociale onderzoek in Nederland*, Van Gorcum & Comp. N.V., Assen, 1961.
- Have, P. ten, Subjectivisme en veldonderzoek. In Brunt, L. (red.), *Anders bekeken. Wet en werkelijkheid in sociaal onderzoek*. Boom, Meppel, 1977, 53-64.
- Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandsche Volk, *Rapport van de commissie van advies inzake eigen onderzoekingen*. N. Samson, N.V., Alphen aan den Rijn, 1943.
- Johnson, J.M., *Doing field research*. The Free Press, New York, 1975.
- Kloos, P., *Culturele antropologie. Een inleiding*. Van Gorcum & Comp. B.V., Assen, 1974.
- Köbben, A.J.F., *Van primitieven tot medeburgers*. Van Gorcum & Comp. N.V., Assen 1964.
- Köbben, A.J.F., Why exeptions? The logic of cross-cultural analysis. *Current anthropology*, 8, 1967, 3-34.
- König, R. (red.), *Sociologie. Standaard Lexicon*. Standaard uitgeverij Antwerpen, 1967.
- Kooyman, A., *Volksgeschiedten. Verslag van een antropologies veldonderzoek in Staphorst*. Stencil, Universiteit van Nijmegen, z.j.
- Kruijer, G.J., *Observeren en redeneren. Een inleiding tot de kennisvorming in de sociologie*. Boom en Zoon, Meppel, 1968.
- LeVine, R.A., Research design in anthropological fieldwork. In Naroll, R. & R. Cohen (eds.), *A handbook of method in cultural anthropology*. Columbia University Press, New York, 1973.
- Lewis, O., *Life in a Mexican village. Tepoztlán restudied*. University of Illinois Press, 1951.
- Lewis, O., *Anthropological essays*. Random House, New York, 1970.
- Meiden, A. van der, *De zwarte-kousen kerken. Portret van een onbekende bevolkingsgroep*. Amboboeken, Utrecht, 1968.
- Miner, H., The folk-urban continuüm, *American Sociological Review*, 17, 1952, 529-537.
- Naroll, R., Some thoughts on comparative method in cultural anthropology. In Blalock, Jr., H.M. & A.B. Blalock (eds.), *Methodology in social research*. McGraw-Hill, London, 1971.
- Nooy-Palm, H., Boekbespreking De Sablonière 1966, *BTLV* 124, 1968, 206-207.
- Nooy-Palm, N., *Staphorster volk. Cultureel antropologische verkenning van een streekdorp*. Boom, Meppel, 1971,
- Pelto, P.J., *Anthropological research. The structure of inquiry*. Harper & Row, New York, 1970.
- Phillips, D.L., *Knowledge from what? Theories and methods in social research*. Rand McNally College Publishing Company, Chicago, 1971.
- Phillips, D.L., *Abandoning method*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1973.
- Popper, K.R., *The poverty of historicism*. Routledge & Kegan Paul, London, 1972.
- Redfield, R., *Tepoztlán, a Mexican village: a study of folk life*. University of Chicago Press, 1949.

- Redfield, R., *The little community and peasant society and culture*. Phoenix books, University of Chicago Press, 1960.
- Redfield, R., *The primitive world and its transformations*. Penguin books, Middlesex, 1968.
- Rijk, M. de, Interview met Groenman, *NRC/Handelsblad* 10-11-1979.
- Sablionière, M. de, *Staphorst. Het levenspatroon van een creatief-traditionele gemeenschap*. Wereldbibliotheek, Amsterdam, 1966.
- Salamone, F.A., Epistemological implications of fieldwork and their consequences. *American Anthropologist*, 81, 1979, 46-60.
- Schutz, A., Concept and theory formation in the social sciences, In Schutz, A., *Collected papers I*, Den Haag, 1962.
- Sjoberg, G. & R. Nett, *A methodology for social research*, Harper & Row, Publishers, New York, 1968.
- Smith, H.W., *Strategies of social research. The methodological imagination*. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J. 1975.
- Thoden van Velzen, H.U.E., *Antropologen op zoek naar de sterke man Van Gorcum & Comp. B.V.*, Assen, 1973.
- Wolde, J. de e.a., *Staphorst, zoals het werkelijk is*. Uitgave: Stichting Staphorst, 1979.
- Zijdeveld. A.C., *De theorie van het symbolisch interactionisme* Boom, Meppel, 1973.